

Uvodnik

Pisna zmožnost je predpogoj za posameznikovo polno in enakopravno udejstvovanje v demokratični družbi. Njen razvoj sega od začetnega opismenjevanja do tvorjenja zahtevnejših besedil in izobraževalnem procesu ter poklicnem in zasebnem življenju. Razvoj posameznikove pisne zmožnosti je torej dolgotrajen in večplasten proces, katerega učinkovitost je temelj za siceršnjo izobraževalno, poklicno, pa tudi osebno uspešnost.

V šolskem okolju razvoj pisne zmožnosti usmerjajo in podpirajo učiteljice in učitelji: v osnovnih in srednjih šolah predvsem – ne pa izključno – jezika, na fakultetah pa visokošolski učitelji in učiteljice jezikovno znanje nadgrajujejo v smer strokovnega pisanja. Za razvoj pisne zmožnosti in pisnih spretnosti je seveda treba veliko pisati. Več pisanja pa za učitelje pomeni več dela s pregledovanjem besedil in podajanjem povratne informacije. Želje, da bi v pouk vključili več pisanja, tako trčijo ob realnost poučevanja, v kateri so učitelji izrazito časovno obremenjeni, pogosto pa tudi gradivno in strokovno nepodprti.

Digitalni jezikovni viri in orodja, v zadnjem času zlasti rešitve, ki jih ponuja generativna umetna inteligenca, ponujajo možnost za učinkovitejše, strojno podprto spremljanje in spodbujanje razvoja pisne zmožnosti pri učencih. Takšna podpora lahko učitelje časovno razbremeni in jim omogoči uvide, ki brez digitalnega spremljanja niso preprosto dostopni. Ob tem pa se zastavljajo pomembna vprašanja o pedagoški ustreznosti in natančnosti novih orodij, pa tudi etičnih vidikih in dolgoročnih učinkih njihove uporabe tako za učitelje kot za učence. Nekatero digitalno rešitve, zlasti sistemi za samodejno popravljanje, so že bile preizkušene in ocenjene v jezikih, kot je angleščina, medtem ko se primerljiva infrastruktura za slovenščino še oblikuje.

Tematska številka *Digitalna podpora učiteljskemu popravljanju šolskih besedil: stanje, želje in izzivi* obravnava naslovno tematiko v interdisciplinarnem prepletu pedagogike, jezikoslovja, jezikovne didaktike in strojne obdelave naravnega jezika. Prispevki, objavljeni v slovenščini ali angleščini, osvetlujejo stanje na področju pisanja in povratne informacije v slovenskih šolah, potrebe in pričakovanja učiteljev, razvoj jezikovnih virov ter možnosti in omejitve sodobnih jezikovnih tehnologij za slovenščino. Združuje jih prizadevanje za oblikovanje empirično utemeljenih, tehnološko podprtih in pedagoško premišljenih rešitev, ki bi lahko izboljšale prakso popravljanja pisnih izdelkov in prispevale k učinkovitejšemu razvoju pisne zmožnosti v slovenščini kot prvem ali nepravem jeziku.

Uvodna prispevka se posvečata jezikovnim virom in jezikoslovnim analizam, ki predstavljajo temelj za oblikovanje opisnikov in kazalnikov, pripravo smernic za izobraževanje učiteljev ter razvoj drugih empirično utemeljenih gradiv v podporo podajanju povratne informacije za razvoj pisne zmožnosti v slovenščini. V prispevku *Prvi koraki do seznama temeljnega šolskega besedišča* **Iztok Kosem in Eva Pori** predstavita izdelavo seznama temeljnega šolskega besedišča za slovenščino, ki bi bil primerljiv s podobnimi viri v drugih jezikih. Na podlagi pregleda

obstojećih seznamov in korpusnih virov analizirata skladnosti in razlike v zajetju ključnih besed, pri čemer izpostavita pomanjkljivosti obstoječih seznamov ter razliko med recepcijo in produkcijo. Diahrona analiza izbranih besed iz učbenikov in šolskih izdelkov pokaže spremembe v rabi na časovni in pomenski ravni, kar avtorja predstavi kot pomembno izhodišče za nadaljnje raziskave in pripravo celovitega, funkcionalnega šolskega leksikona.

Polona Gantar in Mija Bon v prispevku *Dati skozi ali prestati? Napake in jezikovne variante v rabi večbesednih enot pri samostojnem tvorjenju besedil v osnovni in srednji šoli* obravnavata težave, ki jih imajo učenci in dijaki pri rabi večbesednih enot, pri čemer izhajata iz učiteljskih popravkov v korpusu *Šolar 3.0* in učne množice *Šolar-Eval*. Analiza pokaže raznolikost ubeseditvenih možnosti, od dejanskih napak, ki povzročijo nerazumevanje ali nenavadno izbiro, do sprejemljivih variant, ki so v jeziku enakovredne, kar odpira pomembna vprašanja za oblikovanje povratne informacije in razvoj orodij, ki bodo znala upoštevati jezikovno variabilnost.

V drugem sklopu sta prispevka, ki raziskujeta trenutne prakse popravljanja pisnih izdelkov v slovenskem osnovnošolskem in srednješolskem kontekstu. V prispevku *Popravljanje pisnih besedil učencev in dijakov pri različnih predmetih: vpogled v rezultate ankete učiteljev* **Lara Godec Soršak in Alenka Rot Vrhovc** predstavita rezultate obsežne ankete med učitelji, ki razkrivajo pomembne razlike v načinih popravljanja glede na predmetno področje. Ugotavljata, da učitelji slovenščine in razrednega pouka namenijo več pozornosti jezikovni povratni informaciji, medtem ko so učitelji drugih predmetov pri tem pogosto prepuščeni sami sebi. Prispevek potrjuje potrebo po razvoju orodij, ki bi učitelje razbremenila rutinskih popravkov in bila prilagojena različnim pedagoškim kontekstom.

Špela Arhar Holdt in Tina Munda v prispevku *Jezikovno popravljanje v digitalnem okolju: kvalitativna študija z učiteljicami in učitelji slovenščine* predstavita rezultate raziskave, v kateri je sodelovalo 18 učiteljev z različnih vrst šol, ki so preizkusili obstoječa in novorazvita orodja za digitalno pregledovanje besedil. Analiza intervjujev pokaže, da imajo učitelji jasna priporočila glede natančnosti, preglednosti in pedagoške prilagodljivosti obstoječih rešitev, hkrati pa nakažejo področja, kjer bi bila digitalna podpora najbolj učinkovita. Avtorici na osnovi rezultatov ponudita izhodišča za razvoj naprednejših popravljalnih orodij, prilagojenih dejanskim potrebam in željam učiteljev.

Tretji sklop prinaša prispevke v angleškem jeziku, ki obravnavajo digitalne pristope k popravljanju pisnih besedil v različnih kontekstih. **Karmen Pižorn in Melita Lemut Bajec** v prispevku *Sistematični pregled digitalnih pomočnikov za pisanje pri pouku angleščine kot tujem jeziku* predstavita sistematični pregled raziskav o vlogi digitalnih pisnih asistentov, ki ponujajo avtomatizirano pisno povratno informacijo pri učenju angleščine kot tujega jezika. Analiza 22 študij, objavljenih med letoma 2018 in 2023, pokaže, da so tovrstna orodja cenjena zaradi takojšnje in natančne povratne informacije ter pozitivnega vpliva na kakovost pisanja, hkrati pa avtorici poudarita pomen hibridnega pristopa, v katerem avtomatizirano povratno informacijo dopolnjuje učiteljeva strokovna presoja.

Matej Klemen, Martin Božič, Špela Arhar Holdt in Marko Robnik-Šikonja v prispevku *Popravljanje slovničnih napak v slovenskih esejih z velikimi jezikovnimi modeli* predstavijo razvoj slovenskih modelov za avtomatsko popravljanje slovničnih napak v šolskih besedilih, temelječih na arhitekturah BERT in T5. Evalvacija na množici *Šolar-Eval* pokaže razmeroma visoko natančnost pri prepoznavanju in popravljanju različnih tipov napak, analiza pa ob tem razkrije izzive, povezane z ustreznostjo popravkov v pedagoškem kontekstu, ter nakaže možnosti za nadaljnje izboljšave modelov in evalvacijskih postopkov.

Milena Košak Babuder, Mojca Poredoš in Karmen Pižorn v prispevku *Digitalno podprto učenje študentov s specifičnimi učnimi težavami v visokošolskem izobraževanju*, ki je objavljen tako v angleškem kot v slovenskem jeziku, obravnavajo izzive, s katerimi se v visokošolskem izobraževanju srečujejo študenti s specifičnimi učnimi težavami, ter vlogo digitalnih tehnologij pri premagovanju teh ovir. Avtorice izpostavijo koncept univerzalnega oblikovanja učenja (UDL), ki spodbuja prilagodljivost, dostopnost in aktivno vključevanje vseh študentov, obenem pa opozorijo na tveganja prevelike odvisnosti od tehnologije ter na potrebo po ustreznem usposabljanju visokošolskih učiteljev in sistemskih spremembah, ki bi zagotovile pravičnejše pogoje za učenje.

Prispevki v tematski številki jasno kažejo, da je digitalna podpora pri popravljanju šolskih besedil hkrati priložnost in izziv: odpre možnosti za razbremenitev učiteljev in večjo učinkovitost povratne informacije, obenem pa zahteva preišljeno vključevanje v pedagoško prakso. Učitelj ostaja nepogrešljiv nosilec strokovne presoje in pedagoške odgovornosti, zato lahko tehnologije dosežejo svoj namen le, če temeljijo na empiričnih podatkih, upoštevajo kompleksnost jezikovne rabe ter nastajajo v sodelovanju s stroko. Po širokem razmahu generativnih tehnologij je še posebej pomembno, da učenci pisno zmožnost razvijajo samostojno in celovito. V sodobni pedagogiki se vprašanje digitalne podpore pisanju tako kaže kot iskanje ravnotežja med tehnologijo in avtonomijo, med avtomatizacijo in kakovostjo ter med dostopnostjo in utemeljenostjo. Ta številka ponuja vpogled v trenutno stanje na področju, zlasti pa odpira prostor za kritično refleksijo in oblikovanje rešitev, ki bodo podpirale učinkovit in strokovno utemeljen razvoj pisanja v digitalni dobi.

Dr. Špela Arhar Holdt in dr. Klara Skubic Ermenc, tematski urednici